

RESSENYES

Antoni Riera Melis, «Un regne dins en la mar». Estudis sobre l'economia, la societat i la fiscalitat de Mallorca a la baixa edat mitjana. Pròleg de Flocel Sabaté, Maria Àngels Pérez Samper, Maria Soler, Pau Cateura Bennàsser. Lleida: Pagès Editors, 2019, 368 pp.

Qui supera els homenatges, els mereix. Antoni Riera Melis, catedràtic emèrit d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, aconsegueix que tota temàtica investigada sigui considerada un fet social total. En altres paraules, un objecte d'estudi a partir del qual es pot identificar el conjunt de relacions socials d'una societat manifestat en els individus que hi participen.

Aquesta obra d'homenatge al professor Antoni Riera Melis inclou cinc pròlegs i sis capítols sobre el regne de Mallorca (segles XIII-XIV). Aquests sis capítols foren publicats als anys 1980 a diverses revistes acadèmiques catalanes i mallorquines i ara es reediten.

El pròleg del professor Flocel Sabaté fa una recapitulació de la vasta obra de Riera (223 títols) i en fa una reflexió historiogràfica. S'hi destaquen especialment les últimes obres publicades per Riera, que coronen una producció marcada per la innovació, la claredat i la qualitat acadèmica i es caracteritzen per ser el compendi més complet i una visió global i conjunta de la història econòmica de la corona d'Aragó baixmedieval. De fet, el llibre *Els cereals i el pa en les països de llengua catalana a la baixa edat mitjana* està considerat l'estudi més detallat, acurat i actualitzat de la història i la cultura del pa, de la producció al consum, no sols en la historiografia medieval mallorquina, sinó europea.

El pròleg de Maria de los Ángeles Pérez Samper fa també una anàlisi de la seva obra, però hi fa una biografia intel·lectual vinculada a la seva *alma mater*, la Universitat de Barcelona. Allà, Riera fou un brillant estudiant primer i després professor. Des de ben jove com a docent impulsà les carreres d'altres investigadors. Mostra d'això són les

tesis que ha dirigides, com és el cas de qui escriu aquestes línies. A més, ha dirigit treballs de final de màster, memòries de llicenciatura i treballs de final de grau. Ja com a professor titular, coordinà els primers congressos d'història de l'alimentació a Espanya. S'hi presentaren els primers treballs d'alguns dels seus alumnes, avui deixebles, com Flocel Sabaté Curull (Universitat de Lleida), Lluís Tudela Villalonga (Universidad Nacional de Educación a Distancia), Jaume Aurell Cardona (Universitat de Navarra), Anna Rich Abad (Universitat de Nottingham), entre altres.

Les dues aportacions preliminars de Maria Soler són dues llistes completes i actualitzades. La primera consisteix en una selecció de les principals aportacions historiogràfiques del professor Riera entre els anys 1977 i 2019, moltes de les quals citades i explicades als dos pròlegs precedents. La segona és el recull de totes les tesis doctorals dirigides (divuit). En les catorze pàgines, recopilació de la tasca personal i docent, s'hi transmet al lector el que Erasme de Rotterdam deia: *olet lucernam* («fa olor d'espelma»). És a dir, recerques, direccions de tesi i publicacions fruit de l'esforç i del treball constant.

Finalment, es troba l'apartat preliminar escrit pel professor Pau Cateura Bennàsser, qui ja no podrà llegir l'edició del seu text. Aquí Cateura fa una anàlisi de l'obra de Riera en relació amb la historiografia del regne de Mallorca. Encara que l'obra de Riera no ha estat centrada en aquest regne, les seves investigacions primerenques, sis de les quals han estat recollides en aquest volum, no han estat superades, malgrat que certes interpretacions han estat discutides. També en el seu paper com a mestre d'investigadors de les Illes Balears ha pro-

mogut recerques clau, com la interrelació entre Gènova, Mallorca i Catalunya durant la primera meitat del segle XIV.

El primer article i primer capítol del volum és sobre l'estatut aranzelari dels mallorquins durant la segona meitat del segle XIII. Aquí l'autor continua una recerca iniciada a la seva tesi doctoral, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV*. Las repercusiones arancelarias de la autonomía balear (1298-1311). Les principals conclusions del capítol són: primer, la burgesia illenca preferí sempre defensar els seus interessos comercials per damunt de la fidelitat al monarca. Un cas paradigmàtic fou quan els representants de l'elit comercial mallorquina sacrificaren la fidelitat a Jaume II l'any 1285 per obtenir una més estreta col·laboració amb l'estament mercantil barceloní, amb l'objectiu d'aconseguir un major poder per operar amb normalitat a les dues conques del Mediterrani. Segon, els mallorquins no gaudien del mateix estatut fiscal a totes les places comercials de la corona d'Aragó, que fou molt favorable a València i Aragó i força poc a terres catalanes.

El segon capítol tracta de la «llicència de barques», datada entre el gener i el març de l'any 1284. De la seva lectura s'extreu que malgrat els condicionants deguts a la manca de grans a l'illa per la continuació de la guerra de les Vespres Sicilianes, els preparatius de la guerra naval entre Gènova i Pisa i els preparatius de la guerra entre França i la corona d'Aragó, la «llicència» mostra un intens tràfic comercial de viatges de curta durada des de Mallorca fins a la costa magrebina, la resta dels Estats cristians i el regne de Granada. Altrament, resulta destacable la presència de genovesos, com a propietaris de vaixells i com a tripulants, en un període, finals del segle XIII, en què controlaven la major part del transport marítim al Mediterrani occidental.

El tercer capítol versa sobre la planificació econòmica de Mallorca (1298-1311) i conclou que Jaume II intentà accelerar el desenvolupament econòmic del regne de Mallorca per mitjà de polítiques públiques orientades a dinamitzar i diversificar la producció agrícola i mercantil. Aquestes polítiques tingueren més èxit en l'àmbit del

comerç exterior que de l'interior. Es destaquen: la signatura d'un tractat a l'any 1302 en què els illencs deixaren d'estar sotmesos al control del cònsol dels catalans a Bugia, i la creació de la moneda *reial d'or*. Aquesta divisa d'or, creada a l'any 1310, permeté al regne acreditar internacionalment que tenia independència i entitat econòmica. A més, augmentà notablement el seu prestigi. Durant el regnat de Sanç I s'incrementà la producció i la continuïtat de l'apogeu del comerç exterior. També millorà l'interior i s'inicià una etapa d'estabilitat econòmica.

El quart capítol analitza la lleuda balear de l'any 1302 i el seu context complex, és a dir, quan el regne de Mallorca es trobava, tant econòmicament com políticament, mediatitzat per la corona d'Aragó. El professor Riera planteja dues hipòtesis destacables: tot i ser un Estat mediatitzat, no estava sotmès, perquè aconseguí, entre altres, imposar iniciatives desfavorables per a la corona i els comerciants catalans, però compatibles amb el que estava establert als tractats de Perpinyà i Argelers; les autoritats illenques no aconseguiren solució per a la insuficiència crònica de cereals, situació aprofitada pels catalans per intentar controlar l'economia del regne.

El cinquè capítol versa sobre el regne de Mallorca en el context internacional. El resultat de la recerca duta a terme per a aquest text permet observar la política diplomàtica de la monarquia illenca per intentar mantenir-se equidistant entre els conflictes dels seus veïns poderosos, especialment catalans i genovesos, circumstància que no sempre fou possible.

L'últim capítol és un altre erudit treball centrat en la comunitat jueva menorquina durant la primera meitat del segle XIV. A més de l'anàlisi de l'evolució de les aljames encetat des dels seus orígens, l'autor vincula les reaccions del desenvolupament mercantil jueu (sobretot préstecs) amb la resposta de l'Església, poc concreta i molt condemnatòria amb l'assimilació de la usura com a pecat, i amb la de les autoritats locals, més precisa, menys passional i més pràctica, amb l'objectiu d'ordenar el mercat de crèdit i obtenir rendibilitats.

Un regne dins en la mar és un homenatge erudit i amè. És una mostra de la renovació historiogràfica dels treballs del professor Antoni Riera Melis, qui ha sabut al llarg de la seva carrera in-

novar sense oblidar els treballs dels investigadors «clàssics». Prova d'això és que els capítols del llibre no han sigut superats des dels anys vuitanta. Renovació i innovació són fruit d'una vida acadèmica resumida en la màxima *nulla dies sine linea*.

Pablo José Alcover Cateura